

Fancsaly Éva

A finnugor nyelvrokonság megjelenése tankönyveinkben*¹

Dolgozatomban 25 történelem- és 53 nyelvtankönyvet vizsgáltam meg. Ezek a tankönyvek ma is használatban vannak általános és középiskolában, s túlnyomó többségük 1995 után jelent meg.

A tankönyveket az alábbi három szempont alapján vizsgáltam:

(1) Mennyiben tükrözik a legújabb kutatási eredményeket?

(2) A történelem- és nyelvtankönyvek mennyire utalnak egymásra, támaszkodnak-e egymás eredményeire?

(3) A tankönyvekben lévő ismeretanyag mennyiben segíti a diákokat napjaink alternatív elméleteiben való eligazodásban?

Főleg az utolsó kérdés izgatott. A rendszerváltás óta ugyanis tömegével jelennek meg az írott sajtóban, a médiában és a könyvpiacra különböző délibábos „nyelvhasználatok” (sokszor egymásnak is ellentmondva), s a művelt nagyközönség számára is nehéz eligazodni a hatalmas anyagban. Rendkívül fontosnak tartom tehát – főleg a középiskolában –, hogy egyrészt a diákok megismerkedjenek az összehasonlító történeti nyelvészet módszereivel, másrészt képesek legyenek kellő kritikával fogadni a különböző szenzációs elméleteket.

1. Mennyiben tükrözik a legújabb kutatási eredményeket?

Új tankönyveink az **uráli/finnugor őshaza helyének meghatározásában** kivétel nélkül a legújabb eredményeket ismertetik. Általában Fodor István vagy Hajdú Péter régebbi, a hatvanas évek végi elméletét fogadják el (noha ezt általában nem jelzik), azaz az Urál hegység és az Ob folyó közé helyezik az uráli őshazát, néha annak nyugati oldalára is. Megnyugtató, hogy megszűnt a nyolcvanas éveket még jellemző sajátosság, hogy a tanulók történelemórán a klasszikus, Köppen-féle (Volga–Káma) őshazát tanulták, nyelvtanórán pedig az Ural vidéki őshazát (Hajdú–Fodor elméletét) úgy, hogy az ellentmondásra fel sem hívták figyelmüket. Az őshaza helyének meghatározásánál a tankönyvek általában csak annyit közölnek, hogy a nyelvészet eredményei alapján rekonstruálják az őshaza helyét:

¹ A dolgozat rövidített változata elhangzott a MANYE XVIII. kongresszusán Budapesten.

„Östörténetünk kutatásában a legnagyobb szerepe a nyelvtudománynak van, amely a szókészlet, nyelvtani szerkezet, eszközkészlet összehasonlításával igyekszik megállapítani a nyelvrokonságot”² ”Miután írásos források csak töredékesen teszik lehetővé östörténetünk felvázolását, előtérbe kerültek más tudományágak, elsősorban a nyelvészet és a régészet.”³

A pollenanalízis vagy a nyelvészeti paleontológia módszerét azonban általában nem ismertetik. Ez a történelemkönyvek esetében még érthető is, de a nyelvtankönyvekben szerintem a módszert részletesebben kellene ismertetni. Történelemkönyveink közül egyedül Bellér Béla középiskolásoknak szóló tankönyve, mely utal a módszer lényegére:

„ (...) a nyelvtudomány (...) igyekszik megállapítani a (...) közös növény-, állat-, anyag-, és jelenségnevek összegyűjtésével és térképre vetítésével a feltételezett őshazát.”⁴

Bár itt megjegyzem, számomra nem világos, hogy milyen közös anyag- és jelenségnevek alkalmasak az őshaza helyének megállapításához. Nyelvtankönyveink sem említik a módszert, amit már hibának tartok, miután a nyelvészeti paleontológia nyelvi anyag (növény- és állatnevek) segítségével rekonstruálja az őshazát. Ez alól csupán Gaál Edit⁵ könyve számít kivételnek, aki Hajdú Pétertől vett idézettel és térképével mutatja be az őshaza meghatározásának módszerét. Kár, hogy Hajdú hatvanas évek végi elméletét ismerteti, s nem a legújabbat.

A történelemkönyvek az uráli őshaza helyének meghatározásában **kiemelik a bizonytalanságot:**

„... a magyar őstörténetben több a feltevés, mint a bizonyított tény...”,
„... a magyarságnak nincs mindenki által egységesen elfogadott őstörténete...”⁶

Ugyanakkor szinte meg sem említik az egyéb uráli őshaza-elméleteket, vagy csak általánosságban teszik:

² Bellér 1988, 264

³ Száray 1993, 10.

⁴ Bellér 1988, 264

⁵ Gaál 1998

⁶ Herber, Martos 2001, 12

„... még számos elmélet létezik népünk őshazájára...”, „a leginkább elfogadott elmélet szerint...”⁷.

„Az elmúlt fél évszázadban a tudomány különböző vidéken vélte felfedezni az őshaza területét. Az 1951-es években Közép-Ázsiát feltételezték, majd a Volga-Káma könyök vált ismertté. Ma leginkább az Iszim és a Tobol vidéke az elfogadott.”⁸

A nyelvtankönyvek közül is csak Gaál Edit és Antóni Judit⁹ könyve az, mely ismerteti az egyéb (nagy őshaza, Baltikum–Oka) elméleteket is. Nyelvrokonaink egymás közti kapcsolatát a tudomány Darwin óta „*családfán*” keresztül mutatta be. Ezt – főleg a 70-es évektől kezdődően – sokat bírálták, különböző ábrázolások születtek a nyelvrokonok egymás közötti kapcsolatainak jobb bemutatására (Hajdú, Korhonen, Honti). A finnugor nyelvészek ma már nem használják a családfa-ábrázolást – elsősorban azért, mert a nyelvek közti másodlagos kapcsolatokat nem tükrözik.

Az általam megvizsgált tankönyvek közül az általános iskolai történelem- és nyelvtan-könyvekben a hagyományos családfa található meg, de a középiskolás történelem- és nyelvtankönyvekben már megjelennek az újabb ágrajzok is. Ebben a nyelvtankönyvek írói konzervatívabbak, hisz a tankönyvek több mint a felében a hagyományos családfa-rajz jelenik meg.

Tankönyveink – Bakay¹⁰ kivételével – elfogadják a **magyar nyelv finnugor eredetét**. A történelemkönyvekben nagyon szűkszavúan írnak a nyelvrokonság bizonyítékairól, főleg az általános iskolai történelemkönyvekben. Itt főleg az alapszókinccset emelik ki. Az általános iskolai történelem tankönyvekből teljesen hiányzik a **szabályos hangmegfelelés** fogalma. A középiskolás történelemkönyvek már felsorolják az alapszókinccs és nyelvtani szerkezet közötti egyezést, de a szabályos hangmegfelelésre ők sem utalnak. Sőt néha megtevesztő, amit írnak:

„A nyelvtudósok azt vizsgálják, hogy a mai több ezer nyelv közül melyek hasonlítanak egymásra. Ha két különböző nyelvben sok hasonlóan hangzó szót találunk és a nyelvtanuk is hasonló, akkor valószínűleg rokon nyelvek.”¹¹

Ezzel szemben a nyelvtankönyvek mindegyike hangsúlyozza a szabályos hangmegfelelések szükségességét a nyelvtani szerkezet vizsgálata mellett. Némely tankönyv külön kiemeli, hogy

⁷ Száray 2006, 210

⁸ Száray 2006, 210 (Ez tévedés, a Volga–Káma elmélet korábbi, mint Molnár Erik ötvenes évekbeli elmélete!)

⁹ Gaál 1998, Antóni 2006

¹⁰ Bakay 2005, 2006

¹¹ Horváth 2001, 170

„A nyelvrokonságot nem a szavak hasonló hangzása vagy a hasonló jelentésű szóalakoknak az összecsengése dönti el, hanem a szavak, szóelemek egyes hangjainak szabályos megfelelései.”¹²

„A nyelvrokonság legfőbb bizonyítékai tehát nem a pontos megfelelésekben rejlenek, hanem a szabályos eltérésekben, különbségekben.”¹³

A gimnáziumi nyelvtankönyvek kivétel nélkül foglalkoznak a véletlen egyezésekkel is, kiemelve, hogy ezek

„(...) megtévesztő hangalaki azonosságuk miatt sem lehetnek bizonyító erejűek, hiszen több ezer éves időszak folyamán a hangtestek semmiképpen sem örözdhettek meg változatlanul.”¹⁴

Nyelvtankönyveink némelyike foglalkozik a tipológiai és areális nyelvészettel is. Általában megállapítják, hogy

„a rokon nyelvek tipológiai szempontból nem mindig egyeznek;”¹⁵

„az azonos ősnyelvből származó nyelvek annyira eltávolodhatnak egymástól, hogy ma már nem feltétlenül tartoznak egy nyelvtípusba.”¹⁶

Néha téves állítás is található nyelvtankönyveinkben:

„A finnugor nyelvek – így a magyar is – alapvetően ragozó nyelvek, tehát ez is bizonyítja a nyelvrokonságot.”¹⁷

Főleg Balázs és Szende nyelvtankönyveiben találhatunk összefoglalást nyelvünk magyarságáról, finnugorságáról, azaz a környező (elsősorban indoeurópai) nyelvekkel való tipológiai összehasonlításáról. Ezt nagyon fontosnak tartom, hogy a diákok érvelni tudjanak.

Az általam vizsgált könyvek közül csupán 5 történelem- és 5 nyelvtankönyv emeli ki, hogy a **nép- és nyelvrokonság nem ugyanaz:**

¹² Antalné, Raácz 2003, 99

¹³ Szende 1998, 251

¹⁴ Szende 1998, 59

¹⁵ Balázs, Benkes 2004, 17

¹⁶ Gaál 1998, 32

¹⁷ Józsefné, Szabóné 2000, 44

„Hangsúlyozandó a különbség a nyelvek rokonsága és a népfaji (etnikai) rokonság között.”¹⁸

„A nyelvrokonság nem feltétlenül jelent genetikai rokonságot is. A magyarsághoz nyelviileg a vogulok állnak legközelebb, ám antropológiailag e két nép felettébb elütő képet mutat.”¹⁹

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy Horváth Péter 5. osztályosoknak szóló tankönyvének 2007-es kiadásában már megjelenik a nép és nyelv különválasztása:

„Egy nép legrégebb története és nyelvének története nem mindig azonos.. (...). Az antropológia szerint a magyarság és a finnugor népek közötti kapcsolat pusztán nyelvi. (Tehát nem a népek, csak a nyelvek rokonságáról beszélhetünk.”²⁰

A 2001-es kiadásban ez a megállapítás még hiányzik, helyette azt találjuk, hogy

„A nyelvtudomány szerint a magyarok a finnugor (tehát nem a hun-török) **népektől**²¹ származnak.”²²

Sajátosan fogalmaz Antóni:

„A finnugor eredet hívei a nyelvet és a népet a finnugor népek és nyelvek közé sorolják. A másik eredetmagyarázat az, amikor a népet nem, de a nyelvet finnugornak tartják. Napjainkban terjed ez a „kompromisszumos” megoldás.”²³

A történelemkönyvek általában nem a genetikai, hanem a kulturális különbség miatt utasítják el a finnugor népekkel való kapcsolatot.

„(...) a magyarság sok néphez hasonlóan többgyökerű, s kultúránk magában hordozza mindegyik összetevőjét (finnugor nyelv, keleti zene stb.). Nyelvünk finnugor származása uralkodó nézet a tudományban.”²⁴

„A mondák, írásos emlékek és a magyar krónikák a keleti nomád népekével közös eredetre utalnak. A nyelvtudomány kutatásai pedig finnugor rokonságot mutatnak. A

¹⁸ Szende 1998, 57

¹⁹ Balázs 2001, 41

²⁰ Horváth 2007, 145

²¹ (kiemelés tőlem: F. É.)

²² Horváth 2001, 164

²³ Antóni 2006, 68

²⁴ Száray 2006, 189

nyelvrokonságot hosszú időn át azonosították a finnugor népek és a magyarság vérségi kapcsolatával. A tudomány fejlődése azonban megcáfolta ezt az elméletet. Az antropológia kimutatta, hogy **a honfoglaló magyarságnak nincs köze a finnugor népekhez.**²⁵

„A magyarság és más finnugor népek közötti kapcsolat az antropológia szerint pusztán nyelvi. Tehát nem a népek, csak a nyelvek rokonságáról beszélhetünk.”²⁶

„(...) nyelvünk szerkezete finnugor rokonságot mutat, szokásaink, motívumkincünk, régi harcmódorunk a szkíta-hun-avar-török népekéhez való hasonlóságot idézi.”²⁷

A történelemlékek egy része fölveti a **nyelvcseré** gondolatát. Ezt már Zichy is megtette a 19. században, s ezt a gondolatot némely történelemlékvünk újra fölleveníti.

„Az (antropológia) eredménye szerint a honfoglaló (és a mai) magyarságnak nincs köze a finnugor népekhez. A finnugor népek és a mi nyelvünk közötti kapcsolatot a nyelvészek bebizonyították. (...) A közös nyelvi eredet ugyanakkor nem jelent mindenképpen egy közös őshazát, ugyanazon helyről származást. A tőlünk délkeletre élő bolgárok például török eredetű nép, de a történelem során szláv nyelvre tértek át – tehát itt „nyelvcseré” történt. Talán a magyarok esetében is hasonló változás esett meg.”²⁸

„A nyelv története nem minden esetben egyezik a nép őstörténetével (...). A folyamatosan vándorló, szétváló és egyesülő nomád törzseknél gyakori volt a nyelvcsere. Ez óvatosságra int a nyelvészet megállapításaival szemben.”²⁹

„Az a tény (...), hogy a rólunk szóló első írott források elődeink műveltségét, szokásait, szervezetét a nomád török népek mintájára ábrázolják, több kutatót arra indított, hogy a magyarságot török eredetűnek tekintse. Szerintük finnugor eredetű nyelvünk nyelvcsere eredménye. A szakértők többsége nincs ezen a véleményen.”³⁰

A tankönyvekben ennél több nem található a nyelvcsereéről. Azaz hiányzik, hogy mely nyelvet cseréltük le mire (az idézetek arra utalnak, hogy a törökös nyelvet finnugorra), mint ahogy az is, hogy az általuk feltételezett nyelvcsere mikor és hol történt volna. Úgy gondolom, hogy a történelemlékekben előforduló nyelvcsere illetően megemlítenie csak megzavarja a diákokat, ahelyett, hogy eligazítaná. Pedig fontos len-

²⁵ Bánhegyi 2005, 156

²⁶ Horváth 2001, 164

²⁷ Bánhegyi 2005, 156

²⁸ Horváth 2001, 152 (Megjegyzem, hogy ez a rész már nem szerepel a 2007-es kiadásban.)

²⁹ Száray 2006, 201

³⁰ Ujvári 2006, 47

ne, mert az alternatív nyelvészek többsége is újabban elfogadja nyelvünk finnugor eredetét (Kiszely, Bakay), s ők is nyelvcsere-tételeznek fel, igaz, kicsit másként:

”... (8–9 ezer évvel ezelőtt) váltottak nyelvet a finnek és észtek ősei, akik nem a mi génjellemzőinket bírják, tehát valójában nem rokonaink, de átvették ősn nyelvünk szerkezetét és jó néhány alapszavát. „vogulok és az osztjások ugyan átvették a magyarok nyelvének bizonyos elemeit, de sem embertanilag, sem genetikailag, sem hitvilágukat illetően semmi közünk sincs hozzájuk.”³¹

Tankönyveink többsége megemlíti egyéb, **alternatív elméleteket** is. Történelemkönyveink elsősorban a hun és török (szkíta) rokonságot emelik ki, utalva krónikáinkra. Kiemelik, hogy ezek a nézetek csak történészeink egy részének a véleménye:

„A történészek közül van, aki elfogadja, s van, aki nem a hun–magyar rokonság elméletét. A kételkedők a nyelvtudomány (nyelvtörténet) eredményeit hozzák érvként.”³²

Történelemkönyveink egy része megemlíti törökös műveltségünket. A sumér nyelvrokonságot csak egy szerző említi:

„Sokan úgy vélték, hogy „előkelőbb” ősokeket kell keresni, például a **sumérok**at vagy a **hunokat**. Ezeket az elméleteket a tudomány tévesnek találja, és nem fogadja el.”³³

Nyelvtankönyveink az „ugor–török háborút” és a sumér rokonság elméletét emelik ki. Szende rövid olvasmányt is közöl Zsirai Östörténeti csodabogarak c. cikkéből. Ugyanakkor meglepő az alábbi, magyarázat nélküli megállapítás Uzonyi könyvében:

”Greenberg összehasonlító vizsgálatai szerint az amerikai indián nyelvek egy nyelvcsaládba tartoznak az uráli nyelvekkel.”³⁴

A tankönyvek elemzéséből az tűnik ki, hogy történészeink az ellentmondásokra hívják fel a figyelmet, nyelvtankönyveink pedig egyértelműen elutasítóak más elméletekkel szemben.

³¹ Bakay 2006, 29

³² Horváth 2000, 153

³³ Horváth, Horváth 2005, 140

³⁴ Uzonyi 2005, 86 (Megjegyzem, hogy ez nem Greenberg, hanem Sadovszky nézete.)

„A magyar őstörténetben több a feltevés, mint a bizonyított tény.” (...) a magyarságnak nincs mindenki által egységesen elfogadott őstörténete, (...) a nyelvészeti eredményeket legtöbbször nagyon nehéz alátámasztani régészeti bizonyítékokkal. Etnikai szempontból például a rokonság igazán a török népekhez köti a magyarokat, s a mondavilág lényeges elemei is ide vezetnek.”³⁵

„A magyar nép származása sokkal bonyolultabb kérdés, nem bizonyítható olyan egyértelműen, mint a magyar nyelv finnugor eredete.”³⁶

„A török származás mellett sok török jövevényszavunk és honfoglaló eleinknek a török népekéhez hasonló régészeti leletei szólnak.”³⁷

„(...) kétség sem fér az ősi finnugor nyelvrokonsághoz.”³⁸

A tankönyvek közül csak néhány hoz érveket az alternatív nyelvhasználatokkal szemben:

„A sumerológusok főképpen a közösnek tartott szavakra alapozzák elgondolásukat. Csakhogy „egyzetéseik” merőben ellentmondanak a tudományosságnak, többek között a szabályos hangmegfelelés elvének.”³⁹

„(...) az ősnyelvből származó nyelvek (...) nem feltétlenül tartoznak egy nyelvtípusba. Ha a nyelvrokonság bizonyítására használt szempontok közül valamelyiket kiemeljük – pl. csak a szókészletet vagy csak a nyelvtani szerkezeteket hasonlítjuk össze –, téves következtetésre juthatunk. A nyelvrokonság és a nyelvtípus összetévesztése vezethetett többek között a sumér nyelvnek a magyarral való alaptalan rokonításához.”⁴⁰

„A sumér nyelv is agglutináló, ezért az uráli és altaji nyelvekkel próbálták összevetni, de a nyelvi részrendszerek összefüggéseit nem sikerült kimutatni.”⁴¹

„A köztudatban a magyar nyelv mindig keleti eredetűnek számított. Legnagyobb tudományos tábor az altaji nyelvekkel (ótörök, csuvas) való rokonításnak van.” „(...) ezeknek a törekvéseknek általában valamilyen nyelven kívüli oka van. Így például a gazdasági hatalom és a politikai érdek (magyar–japán, magyar–német).”⁴²

Történelemkönyveink közül egyedül Száray próbálkozik valamiféle magyarázattal a probléma feloldására:

³⁵ Herber, Martos, Moss, Tisza 2001, 11

³⁶ Horváth 2001, 152

³⁷ Száray 1993, 11

³⁸ Szende 1998, 251

³⁹ Szende 1998, 257

⁴⁰ Gaál 1998, 32

⁴¹ Hajas 1996, 13

⁴² Antalné 2003

„Az őstörténet kutatása sok nehézségbe ütközik, melynek legfőbb oka a források hiánya. (...) nehéz megfeleltetni egymásnak a nyelvészet és a régészet eredményeit, (...) mivel a nomád népek folytonos átalakulásban éltek, törzsszövetségek egyesültek és bomlottak fel.”⁴³

A történelemkönyvek megállapítják, hogy kultúránk a törökségi népekhez köt minket, foglalkoznak az ősmagyarok vallásával, s ezen belül kiemeli a sámánizmust. A tankönyvek a sámán és a táltos közé egyenlőségjelet tesznek, noha a tudomány közel sincs ezen a véleményen (pl. Pócs Éva munkája). Sőt Bánhegyi még tovább megy:

„Az ősmagyarok hitvilágának papjai a táltosok voltak, akik nem keverendők össze a sámánokkal. A sámánok a törzs tagjainak rangsorában a táltosok után következtek.”⁴⁴

Nyelvtankönyveink némelyike a sámánizmus mellett bemutatja a finnugor nyelvcsaládban élő népek kultúráját is. Ezek az összefoglalások jók, s valószínűleg azt a célt is szolgálják, hogy a nyelvrokonainkról alkotott „halzsíros atyafiság” képét kissé árnyalják. Bár ezzel ellentétes Lerchné 8. osztályosoknak szóló tankönyve, melyben egy újságcikk alapján ezt közli a vogulokról:

„A vízért amúgy sem rajonganak. Mosdásra sem nagyon használják.”⁴⁵

A történelem- és nyelvtankönyvek mindegyike elfogadja nyelvünk finnugor eredetét, de főleg történelemkönyveink azt sugallják, hogy „más elképzelés is lehetséges, ez csak a nyelvészek álláspontja.” Nyelvtankönyveinkben ezt a kettőséget nem érzem, kivéve Balázs könyvét, mely korrektül bemutatja ugyan nyelvünk finnugor eredetének bizonyítékait, de azért megjegyzi:

„... az altaji, török elméletet (...) akadémiai ráhatással a 20. századtól meghaladottnak tekintették.”⁴⁶

⁴³ Száray 2006, 188

⁴⁴ Bánhegyi 2005, 160

⁴⁵ Lerchné 2001, 60

⁴⁶ Balázs, Benkes 2004, 42

2. *Mennyire utalnak egymásra, egymás eredményeire a történelem- és nyelvtankönyvek?*

A kérdés megválaszolása nehéz, mivel csak két olyan kiadó van (a Nemzeti Tankönyvkiadó és a Műszaki Könyvkiadó), amelyeknek mind általános, mind középiskolás tankönyveik vannak történelemből és nyelvtanból egyaránt. De ennél a kettőnél is lesújtó az eredmény: a tankönyvek írói egyáltalán nem ismerik egymás műveit, nem utalnak rájuk, nem építenek rájuk. A helyzet rosszabb, mint a nyolcvanas években: a diákok különböző tárgyakat tanulnak különböző tankönyvekből, s ezek között semmi összefüggés nincs. Ugyanakkor a tankönyvek is hangsúlyozzák, hogy pl. a magyar őstörténet vizsgálatához több tudományág hasonló eredményei jelentenek a biztos alapot. Azt pedig, hogy az általános iskolai tankönyvek sem épülnek középiskolaiakra még akkor sem, ha ugyanaz a kiadó, elkeserítőnek tartom.

3. *A tankönyvben lévő ismeretanyag mennyiben segíti a diákokat napjaink alternatív elméleteiben való eligazodásában?*

A történelemtankönyvek vizsgálata alapján azt állapíthatjuk meg, hogy semennyiben. A diákok számára azt közvetítik, hogy minden bizonytalan s a nyelvészek (s az akadémia) ráerőltették elméleteiket az oktatásra is. Csak Száray könyvében találunk némi magyarázatot a helyzetre:

(...) a magyarság sok más néphez hasonlóan többgyökerű, s kultúránk magában hordozza mindegyik összetevőjét (finnugor nyelv, keleti zene stb.). Nyelvünk finnugor származása uralkodó nézet a tudományban. (A sztyeppe övezetében) „szinte minden nép több népcsoport összeolvadásából jött létre, s így egy nemzet őstörténete nem azonosítható kizárólag az egyik alkotóelem történetével.”⁴⁷

Ugyanakkor minden történelemtankönyvünk erősen hangsúlyozza a bizonytalanságot őstörténetünkben, amelynek a feloldásához nem ad támpontot. Sőt, sokszor össze is zavarja a diákokat azzal, hogy nem hangsúlyozza a néprokonság, nyelvrokonság és a kulturális rokonság közti különbséget. Jól példázza ezt – az amúgy magyarázatot kereső, indokokat felvonultató – Száray könyve, melynek szóhasználata csak növeli a bizonytalanságot:

⁴⁷ Száray 2006, 189

„Östörténetünk alapvető kérdésiben folyamatos viták jellemzik a tudományt. A vitát, amely döntően a finnugor vagy török származás kérdése körül zajlik, politikai felhangok is színezték. A vita ma is tart, és e tankönyvnek sem feladata ezt lezárni”⁴⁸

Nyelvtankönyveink nagy többsége alapján a diákok nyelvünk finnugor eredete mellett tudnak érvelni, hiszen a szabályos hangmegfelelések és grammatikai egyezések fontosságát mindegyik tankönyv hangsúlyozza, de a tipológiai vagy véletlen egyezések kapcsán már nem mindegyik tankönyv ad kellő útbaigazítást, vagy ha igen, az félrevezető. Történelemkönyveink még ennyire sem készítene fel napjaink „szenzációhajtás” elméleteiben való eligazodáshoz. S ez igen elkészerítő.

Ugyanakkor reménnyel tölthet el bennünket, hogy pl. Horváth Péter újabb kiadású történelemkönyve már törölte a nyelvcsere felvetését, és hangsúlyozza a nyelv- és néprokonság közti különbséget.

Még inkább reményteli számomra az a tény, amit Szebenyi Péter tanári kézikönyvében olvashatunk:

„(...) határozott különbséget kell tennünk a rokonság két fajtája között: más a nyelv-rokonság és a vérrokonság. Az obi-ugorok legközelebbi „vérrokonainknak” semmiképpen sem tekinthetők. Annak tekinthetők viszont a török eredetű népelemek (például a székelyek vagy a kabarok), akik már a honfoglalás előtt csatlakoztak a magyarsághoz, valamint a honfoglalás korában a mai hazánk területén élő szlávok, akik a honfoglalást követő években olvadtak be a finnugor eredetű magyarságba. Hogy például a később betelepült (szintén török eredetű) kunokról vagy a jászokról (...) ne is szóljunk. Ezért a tankönyv szövegében – ellentétben a régebbi kiadásokkal – következetesen a „nyelv-rokon” és nem a „rokon” kifejezést használjuk.”⁴⁹

Remélem, ezt a változtatást a többi könyvben is megteszik majd a szerzők.

FELDOLGOZOTT TANKÖNYVEK

ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES, RAÁTZ JUDIT 1999. *Magyar nyelv és kommunikáció. Feladatlap 18 éveseknek.* Nemzeti Tankönyvkiadó

ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES, RAÁTZ JUDIT 2003. *Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 11–12. évfolyam számára.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó

ANTÓNI JUDIT 2006. *Kreatív nyelvtanítás. I. kötet.* Bp.: Elanders Kiadó

BAKAY KORNÉL, CSAJÁGHY GYÖRGY, MOLNÁR V. JÓZSEF, NAGY GYULA 2005. *Történelem 6. osztályosoknak.* Bp.

BAKAY KORNÉL, HARANGOZÓ KORNÉL, MOLNÁR V. JÓZSEF 2006. *Történelem 5. osztály.* Bp.

BALÁZS GÉZA, BENKES ZSUZSA 2004. *Magyar nyelv . Gimnázium, szakközépiskola.* Bp.: Tankönyvkiadó

⁴⁸ Száray 2006, 188

⁴⁹ Szebenyi 2006, 65–66

- BÁNHÉGYI FERENC 2004. *Történelem munkafüzet. Az őskor és az ókor világa. A magyar történelem kezdete.* Apáczai, Celldömölk
- BÁNHÉGYI FERENC 2005. *Történelem 5. osztály.* Bp.: Apáczai Kiadó
- BÁNRÉTI ZOLTÁN 1996. *Nyelvtan és kommunikáció II. 7-9. osztály.* Nodus Kiadó.
- BELLÉR BÉLA 1988. *Történelem a középiskolák I. osztálya számára.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- CSORBA CSABA 2002. *Időutazás. Történelem 5. osztály.* Dinasztia, Budapest
- FILLA ISTVÁN 2002. *Régen volt, hogy is volt. Történelmi olvasókönyv az általános iskola 5. osztály számára.* Korona Kiadó, Bp.
- FILLA ISTVÁN 2006. *Történelem az általános iskola 5. osztály számára.* Korona
- GAÁL EDIT 1998. *Nyelvről, anyanyelvről 15 éveseknek.* Bp.: Műszaki Könyvkiadó
- GRAF REZSŐ, SZENDE ALADÁR 1983. *Magyar nyelv I. A szakközépiskola I. osztálya számára.* Bp., Tankönyvkiadó
- GYAPAY GÁBOR, RITOÓK ZSIGMOND 2000. *Történelem a középiskolák I. osztálya számára.* Nemzeti Tankönyvkiadó
- HAJAS ZSUZSA 1996. *Magyar nyelv 12. osztály.* Pedellus Kiadó.
- HAJAS ZSUZSA 1996. *Magyar nyelv IV.* Pedellus Kiadó
- HERBER ATTILA, MARTOS IDA, MOSS LÁSZLÓ, TISZA LÁSZLÓ 2001. *Történelem 3.* Bp.: Reáltanoda Alapítvány
- HONTI MÁRIA, JOBBÁGYNÉ ANDRÁS KATALIN: *Magyar nyelv IV.* Tankönyvkiadó
- HORVÁTH ANDREA, HORVÁTH LEVENTE 2005. *Történelem 5. osztály.* Bp.: Mozaik
- HORVÁTH PÉTER 2000. *Az ókor izgalmas világa. Történelmi olvasókönyv általános iskolásoknak.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- HORVÁTH PÉTER 2001. *Történelem. Általános iskola 5. osztály.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- HORVÁTH PÉTER 2007. *Történelem. Általános iskola 5. osztály.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- JENEY ISTVÁN, KARÁDI ZSOLT, MARGÓCSY KLÁRA 1994. *Magyar nyelv és irodalom. Előkészítő feladatok az érettségéhez és az egyetemi-főiskolai felvételihez.* Nyíregyháza.
- JOBBÁGYNÉ ANDRÁS KATALIN, SZÉPLAKI GYÖRGY, TÖRZSÖK ÉVA 2002. *Magyar nyelv 12. évfolyam. Veszprém,* Nodus Kiadó
- JÓZSEFNÉ URBÁN ILDIKÓ, SZABÓNÉ TÓVÁRI ÉVA 2000. *Magyar nyelv I–III.* Bp.: Konsept
- JÓZSEFNÉ URBÁN ILDIKÓ, SZABÓNÉ TÓVÁRI ÉVA 1995. *Magyar nyelv szakmunkásképzők és speciális szakiskolák I.* Bp., Konsept
- KOJANITZ LÁSZLÓ 2003. *Történelem I. Őskor, ókor. Tankönyv általános iskolásoknak.* Műszaki Könyvkiadó
- A középkor világa. 1995. *Életmódtörténeti tankönyv.* AKG Kiadó
- LERCHNÉ DR. EGRI ZSUZSA 2001. *Magyar nyelv 8. osztály.* Bp.: Tankönyvkiadó
- LERCHNÉ DR. EGRI ZSUZSA *Anyanyelv szakképzősöknek Mozaik - középiskolásoknak Magyar nyelv és Kommunikáció.* 2001. *Munkafüzet a 12. évfolyam számára.* Nemzeti Tankönyvkiadó
- NAGYNÉ HORVÁTH MAGDOLNA 2000. *Történelem. Képességfejlesztő feladatgyűjtemény 5. osztály.* Tankönyvkiadó
- Rubovszky Péter 1997. *Történelem I.* Nemzeti Tankönyvkiadó.
- STEFANY JUDIT, BÍRÓ GÁBOR, LŐRINCZ LÁSZLÓ 1998. *Ember és társadalom. Történelem I.* AKG Kiadó, Bp.
- SZÁRAY MIKLÓS 1993. *Magyar történelem a kezdetektől 1490-ig. Történelem V.* Colibri Könyvek
- SZÁRAY MIKLÓS 2002. *Történelem I. Munkafüzet.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- SZÁRAY MIKLÓS 2006. *Történelem I. Középfüzet, 9. évfolyam.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- SZÁRAY MIKLÓS 2006. *Történelem tanári útmutató Filla István könyvéhez.* Korona
- SZENDE ALADÁR 1976. *Magyar nyelv IV. A szakközépiskola IV. osztálya számára.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- SZENDE ALADÁR 1998. *A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó

- SZENDE ALADÁR 1998. *Gyakorlatok és feladatok. A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak című tankönyvhöz.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- SZENDE ALADÁR 1998. *Módszertani útmutató. A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak című könyv használatához.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- TAKÁCS ETEL 1983. *A magyar nyelv könyve az általános iskola 8. osztálya számára.* Bp.: Tankönyvkiadó
- TAKÁCS ETEL 1988. *A magyar nyelv könyve az általános iskola 5. osztálya számára.* Bp.: Tankönyvkiadó
- TAKÁCS ETEL, TÖRÖK IMRE 1983. *A magyar nyelvi munkafüzet az általános iskola 8. osztálya számára.* Bp.: Tankönyvkiadó
- Törőpuska. 1991. *Történelem és témavázlatok érettségizőknek.* Nemzeti tankönyvkiadó
- Történelem témavázlatok érettségizőknek és felvételizőknek. Konsept-H Könyvkiadó
- UJVÁRI PÁL 2006. *A befejezetlen múlt 2. Történelem középiskolásoknak.* Bp.: Műszaki Könyvkiadó
- UZONYI KISS JUDIT, TUBA MÁRTA 2005. *Magyar nyelvtan. 9. évf.* Bp.: Apáczai

Fancsaly, Éva

The Finno-Ugric linguistic affinity in our textbooks

This paper investigates 25 history textbooks and 25 grammar books from the following aspects. 1) How do they reflect the results of Finno-Ugric comparative linguistics and archeology? 2) How do they generally refer to one another? 3) How do the knowledge they represent help students find their way among today's alternative theories? All in all, the answer to the first question is mainly positive: the books largely reflect the most up-to-date results of Finno-Ugric researches. The problem lies with the very limited amount of information available on the issue. The answer to the second question is that there is no cross-reference even between books from the very same publisher. The third question has yielded contradictory results. Despite some positive changes (e.g. the later editions of P. Horváth's book), history books in general do not lend enough support for students to evaluate the alternative theories, and they even give confusing information on the question (e.g. the exchange of languages). Although most textbooks, in addition to listing the evidence for linguistic affinity, do mention alternative theories, there are only few books that would argue against them. Hardly any book emphasizes the difference between cultural, linguistic and ethnic relationships.